

De Republiek der Letteren

De onredelijkste schrijver van Nederland

Hofland het schaaldier

Beschaving moet verdedigd worden, met een geweer in de hand, luidt H.J.A. Hoflands motto. De toestand in de wereld is ernstig maar niet hopeloos, voor wie de praktische theorieën van deze nimmer verzakende essayist ter harte neemt. door Hans Renders

OP ZOEK NAAR DE POOL
HET BESTE VAN H.J.A. HOFLAND
DE BEZIGE BIJ, 463 P., € 25,

Is de 'wenscongruentie' honderd, zo schrijft H.J.A. Hoflands gelegenheidstheorie ons voor, 'dan ben je een gelukkig mens; heb je iets met wenscongruentie nul in je hand, dan heb je niets, hoe gevuld dat lichaamsdeel ook mag zijn.' Hofland bedacht de wenscongruentietheorie toen hij bij toeval een Zippo-aansteker in handen kreeg. Het aanstekelijke enthousiasme dat Hofland in zijn columns, zijn cultuurfilosofische essays en zijn artikelen over surrealistische kunst of oude vliegtuigen aan de dag legt, komt voort uit het besef dat het ware nog voor hem ligt. Er is nog hoop. Hofland verwacht geen heil van ideologische rimram, daar is hij te wantrouwig voor, maar wél van een mooie aansteker, een kunstig geconstrueerde theorie of een ouderwetse boekhandel.

Een goede strategie moet tenslotte voorbereid worden. Wie met optimisme en kennis van zaken de steeds veranderende wereld tegemoet treedt, heeft tijdloze formules nodig. Het bombardement op Rotterdam en de moord op Pim zullen vroeg of laat ondergeschikt worden gemaakt aan Hoflands 'empirische creativiteit'. Alles gebruiken, hergebruiken tot iets nuttigs; een Zippo die geen vuur geeft, kan niet mooi zijn. Vuur doet

leven. Een mooi geweer dat niet kan vuren, is geen geweer.

Het is niet aan ons voorbijgegaan. H.J.A. Hofland is vijfenzeventig jaar geworden. Er was een feest, een erepenning van de gemeente Amsterdam en 'het beste van H.J.A. Hofland' verscheen als volumineus boek. Hofland zelf schrijft gewoon door, de feestelijkheden doet hij erbij. In zijn NRC-columns onder zijn eigen naam en die van S. Montag verzuimt hij nooit ons op de hoogte te stellen van de toestand in de wereld, de New Yorkse en Amsterdamse in het bijzonder. Hij wil wetten en regelmatigheden in de chaos ontdekken. Ergernis wordt *kaltgestellt* met een lucide idee. Als Hofland rond twintig juli ontdekt dat een door hem op die dag node gemist boek niet in zijn kast staat, laat hij Montag een nationale boekenteruggeefdag invoeren. Resultaat is dat je 364 dagen géén boeken hoeft terug te geven.

Een optimistische man, die Hofland. Mild ook. Zo schrijft deze vriendelijke journalist ook nog instructieboekjes voor kinderen: over hoe door ijverig strand te juten ontroerende bootjes gebouwd kunnen worden. Is het onmogelijk Hofland voor de camera's van serieuze programma's te krijgen om te horen wat hij al in de krant heeft geschreven, als scheepjesbouwer laat hij zich graag interviewen, liefst voor de lokale zender. Maar er is ook een andere Hofland. De man die door vijanden gedreven wordt: door de cao-maffia die hem

tien jaar geleden al levend wilde begraven met pensioenrechten die plichten zijn geworden; of door de Onverdraagbare Abonnee die alleen maar dingen wil lezen waar hij het mee eens is. Wat Hofland niet heeft genekt, maakte hem sterker. Aan zijn hoofdredacteurschap van het *Algemeen Handelsblad* kwam een einde toen hij zijn 'verdediging een ogenblik verwaarloosde'. In genade werd hij tot televisierecensent gepromoveerd. Dat was niet erg. Goed zelfs dat iedereen eens voelt hoe het

'Hofland doet denken aan een zevenjarige jongen met een kist meccano-onderdelen'

er op de begane grond aan toe gaat. Wie een rekening te vereffenen heeft, beschikt tenslotte over vele malen meer energie dan degene die in vrede met zijn omgeving leeft. Het citaat over zijn val is kenmerkend: 'Ik was uitgeteld en mijn lichaam was te klein voor alle voeten die me een trap na wilden geven. Voor wie dat ook nog eens zal overkomen: ik wens u een ijzersterk geheugen toe.' Dat lijkt een rancuneuze opmerking, maar het is overlevingsdrift om na die ene misrekening weer het door André Gide bedachte onderscheid te kunnen maken tussen schaaldieren

en weekdieren: de machtigen en zij die gebruikt en geduld worden om die macht te behouden.

Hofland is de man van de openbare gelegenheden: het café en het koffiehuis maar ook van het openbaar vervoer. Menig verslag komt uit een Amsterdamse tram of een trein ergens tussen Amersfoort en Moskou. Nooit uit het vliegtuig, terwijl hij daar toch ook veelvuldig gebruik van maakt. Maar de *freischwebende Intelligenz* gedijt het beste op de cadans van stalen wielen. Vergenoegd meldt Hofland dat de reiziger anderhalve dag kan blijven zitten als hij de trein naar Moskou neemt. Karel van het Reve schreef in zo'n geval dat je van Almelo tot Irkoetsk alleen maar dennenbomen zag. Hofland lijkt in zijn redeneringen meer op Van het Reve dan hem zelf misschien lief is. Dat blijkt maar weer als de friscgewassen Hofland zich na een exposé van een Russische mediamaterialist over de onontbeerlijke zegeningen van het socialisme de vraag permitteert: 'Hoe is het u dan gelukt zónder het socialisme Napoleon klein te krijgen?'

Al een halve eeuw werkt Hofland aan de verbinding tussen journalistiek en literatuur, een nuttige opdracht in een samenleving die nog steeds is verzuuld naar beroep. Kunstenaars en wetenschappers beschouwen elkaar als wezens van een andere planeet. Het Nederlandse kamerlid dat twee detectives per jaar leest, gaat hier door voor een belezen *Einzelgänger*. Wie met recht tot journalist van de eeuw – de vorige welteverstaan – wordt uitgeroepen, moet kennelijk accepteren dat zijn roman *Man van zijn eeuw* of zelfs zijn visionaire boek *De Alibicentrale* vergeten

wordt. Alsof een journalist niet ook schrijver kan zijn.

In zijn essays noemt Hofland meer dan eens de schrijvers die hem beïnvloedden. Met behulp van Hermans, Malaparte en Sartre wapende hij zich tegen de romantiek van de oorlog, tegen wat de Fransen noemen 'le bourrage de crâne': het rondstrooien van kletsverhalen door een volgzaam pers. Malaparte heeft in *De huid* beschreven hoe de Napolitanen hun Amerikaanse bevrijders oplichten en beroven. Slachtoffers worden daarsen omgekeerd.

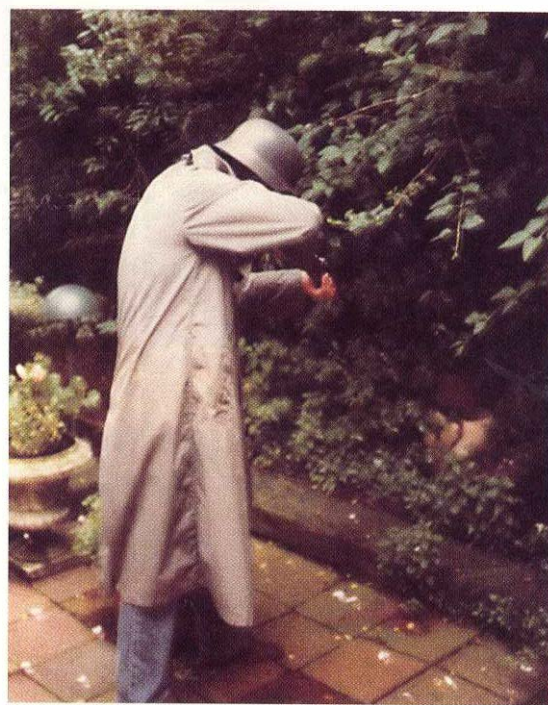
Het is bekend dat met redelijkheid veel gesust wordt maar niets opgelost. Zo moet Hofland gedacht hebben toen hij 'De politiek van de auto' schreef. Om meteen elk

'In elk Hofland-stukje staat een jaloersmakende zin of dito observatie'

misverstand over zijn stellingname weg te nemen, kreeg dit betoog als ondertitel mee: 'Vulgair straatfascisme'. Duidelijkheid voor alles: 'Zo is de particuliere auto de oorzaak van de dagelijks opnieuw verklaarde wereldburgeroorlog.'

Hoflands essays over het wereldtoneel zijn redelijk en wijs, in zijn columns worden situaties tot de menselijke maat teruggebracht. En die maat is soms klein. Mooi voorbeeld is 'Impertinentie', over wateen treinreiziger voelt als er een paar voeten

H.J.A. Hofland

'Kapitein Pelle' op strooptocht door Amsterdamse achtertuinen, in 'Op zoek naar de pool'

op zijn gereserveerde plaats liggen. 'Honden raken in dergelijke situaties in een verscheurend gevecht gewikkeld.' Hofland weet de menselijke maat op te rekken door een theorie over de 'hogere vorm van brutaliteit' te ontwikkelen. Hij kan zich tevreden voelen met zijn situatie als blijkt dat zijn theorie zuiver bevestigd wordt. Die observaties op kabouterformaat zijn meesterlijk. In elk stukje staat een jaloers makende zin of dito observatie. Na een gedetailleerde omschrijving van hoe de larven op zijn fuchsia verdelgd worden: 'Na iedere massamoord was ik mijn handen.' Of tijdens een zoektocht naar een 'mislegd' object in zijn huis: 'Hij trekt laden open, kijkt in kasten, en overal zijn dingen die hij bewaard heeft en die nu kans zien om te protesteren tegen hun lange, donkere opsluiting.'

Hofland doet denken aan een zeventjarige jongen met een kist mecano-onderdelen. Hij gaat aan het werk, maar pas halverwege het vreugdevolle bouwen komt hij tot een centraal idee. Er blijven altijd uitsteeksels over die bijzonder interessant zijn, maar het centrale bouwwerk helaas niet dienen.

Heeft Hofland alleen maar briljante gedachten? Geenszins. Neem nou wat hij noemt 'het eerste verschijnsel van Montag', voortgekomen uit de 'verkennende contemplatie'. Zolang zijn theorieën over de trapvorming van ijs op weilanden gaan, vind ik het best. Al heeft Hofland meer verstand van in warm asfalt gereden stadsresten dan van weilanden, kan ik u verzekeren.

De onredelijkheid is bij Hofland tot li-

teratuur verheven. De ene keer beweert hij dat het tijd wordt voor een rubriek over stront, maar als het over literaire kritiek gaat, wordt de vermeende anale fixatie van recensenten een verschrikking genoemd. (Daarnaast zou nog een andere plaag de Nederlandse literaire kritiek beheersen: 'de creatieve kritiek'. Op boekrecensies kan het publiek volgens Hofland al lang niet meer afgaan: 'Niet meer sinds de recensenten het belangrijker vinden om hun eigen creativiteit te ontplooiën dan – in het volle besef van hun dienende functie – met een paar welgekozen citaten en een korte beschrijving van het gebodene ons alereerst omtrent de prestaties van de schrijver op de hoogte te stellen.' Hij zegt het.)

En inderdaad, Hofland heeft niets met stront. Integendeel, het gebrekkelijk gedoe met papier noemt hij 'glad werk maken'. Een bidet is het alternatief. Vrijpartijen met meisjes heeft de auteur moeten afbreken, 'gedwongen door de strontlucht die ze begonnen te verspreiden als ze hun kleren hadden uitgedaan'. Mensen kunnen na wbezoek wel hun handen wassen maar wat koop je daarvoor als ze met 'een nog steeds besmeurde, stinkende lichaamsopening aan het sociale leven gaan deelnemen'. Het gaat hem dan ook om de stront als 'politiek' verschijnsel, concludeert Hofland.

Politiek is keuzen maken. Als kind maakte Hofland uit sigarendozen een oorlogsboot. Daarna maakte hij een ander model, precies even mooi. Maar er kan er maar één de mooiste zijn, re-

deneerde hij filosofisch. Hij wist het niet. Tot hij de oplossing vond: hij sloeg een van de boten kapot. Deze confidentialiteit heeft halverwege de jaren vijftig in het tijdschrift *Podium* gestaan. Hofland was net bij de krant, maar werkte tegelijkertijd aan een literair oeuvre, en geheel naar de mode van die tijd moest er in literaire boeken aan het bestaan getwijfeld worden. 'Ik zal een boek schrijven waarin ik duidelijk maak dat niets mij wat kan schelen, een totaal nihilistisch boek.'

In zijn lange essay 'Opmerkingen over de chaos', uit het begin van de jaren zestig, haalt Hofland Malaparte weer aan, waar die zich in zijn boek *Technique du coup d'Etat* verdiepte in de morele waardering voor de politiek. Malaparte ziet revoluties als machines die een zelfstandig bestaan kunnen gaan leiden. Die fantasie over moraal en techniek kom je ook bij W.F. Hermans tegen. En net als Her-

'De onredelijkheid is bij Hofland tot literatuur verheven'

mans bezingt Hofland de zegeningen van de techniek, de uitvindingen en de machines die eruit voortkomen. Er wordt van Hofland vaak gezegd dat hij een cultuurpessimist is. Kletsboek. Dat kun je beter over Huizinga beweren. Zijn *In de schaduwen van morgen* eindigt met de rillend opgeschreven huivering over de 'Europese mensheid' waar als gevolg van verstomping en verdwazing de moto-

ren nog draaien en de vlaggen nog wapperen, 'maar de geest is geweken'. Hermans reageerde daarop met de vraag hoe het zou zijn wanneer het omgekeerde gebeurde van wat Huizinga vreesde: als op een goede dag de geest er nog wel was, maar de motoren niet meer draaiden. Hofland lijkt in de geest van W.F. zijn columns te schrijven. Of het nu over zijn Zippo gaat of over de heimachine, een vliegtuig of een trein, Hofland kan er opgetogen van raken. Alleen niet over de televisie. Dat is het medium van de 'zelfnapoleontisering': hoe meer intellectuelen en kunstenaars er voor zwichten, des te sterker de waarde van hun klasse vermindert. 'Het verraad der klerken.'

'Op zoek naar de pool' is de opmaat van een lang essay over engagement. Het grote literaire debat in de twintigste eeuw draait om politiek, stelt Hofland. Du Perron poneerde als motivatie ter oprichting van het Comité van Waakzaamheid tegen het Fascisme: 'Als wij ons niet met de politiek bemoeien, doet de politiek het wel met ons.' Sartre zei het ook: er moet gekozen worden. Schrijven is kiezen, schrijven is engagement. Ook al levert dat niet altijd gezellige boeken op.

Of het nu over literatuur gaat, de politiek of de internationale betrekkingen, iemand moet het voortouw nemen. En niet de weekdieren graag! Francis Fukuyama schreef naar aanleiding van de gebeurtenissen op 11 september: 'Goldman Sachs en Microsoft zullen geen vliegdekschepen en troepen naar de Golf sturen om Osama bin Laden te vangen. Dat doen de vloot en het leger.' Met andere woorden: de staat is terug. Dat doet Hofland deugd, want alles beter dan terug naar 'de steeg van het gedepoliteerde consumptisme'. Er zijn nu wel optimisten die kraaien dat de markt alles mogelijk maakt, maar volgens Hofland gaat het juist om hiërarchie in de cultuur: als het kiezen een rol speelt in de cultuur. 'Entertainment is het nauwkeurige gedeelte van engagement.' Met andere woorden: de empirische creativiteit dient een hoger doel.

Bezigheids VN 21-12.
Hans Renders

2002

● *Op zoek naar de pool. Het beste van H.J.A. Hofland*, keuze en samenstelling Sjoerd de Jong en Baukje Brugman (De Bezige Bij, €25,-). In deze bundeling van een schrijversleven wordt inhoud aan engagement gegeven. Dan bedoelik niet de amusante maar onzinnige Hofland-theorieën over treinraampjes die vroeger zo gezellig open konden en tegenwoordig vaak niet. Maar zijn opmerkingen over engagement versus entertainment, ze geven hoop aan de lezer die zelf ook weleens wat wil nadenken. De marketingsbureaus onderzoeken zich suf naar de wens van de consument, terwijl het marktaandeel onderschat wordt van mensen die zich willen laten verrassen door een eigenzinnig idee. Als Hofland een la opentrekt vallen die ideeën eruit, als protest tegen hun lange, donkere opsluiting.